

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УСТОЙЧИВО ИНТЕГРИРАНО РЕГИОНАЛНО И МЕСТНО РАЗВИТИЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЛАСТ БУРГАС

доц. д-р Камен Петров, ас. д-р Никола Танаков
Университет за национално и световно стопанство
Катедра „Регионално развитие“
e-mail: petrovk@abv.bg; ntanakov@unwe.bg

OPPORTUNITIES FOR SUSTAINABLE INTEGRATED REGIONAL AND LOCAL DEVELOPMENT OF THE BURGAS REGION TERRITORY

Assoc. Prof. Kamen Petrov, Ass. Prof. Nikola Tanakov
University of National and World Economy
Department of Regional Development

Резюме: Настоящият доклад е посветен на проблемите на регионалното развитие и регионалната икономика в област Бургас. Изведени са особеностите на пространственото развитие и проблемите на териториалната единица. В доклада се прави характеристика на областта, изготвена е аналитична оценка на икономическото и състояние като са очертани основните регионални проблеми. Същевременно се предлагат решения и регионални дейности посредством, които да се подобри социално-икономическото състояние на региона и да формиране неговия нов отраслов модел за регионално развитие. Представени са проблемите в териториалното развитие на Бургаска област и най-вече тенденциите и особеностите в регионалното развитие на общините и техните съсредоточия и възможности за подобряване на регионалната инфраструктура и свързаност.

Ключови думи: регионално, локално, регионална икономика, развитие, област, система

Abstract: This report is devoted to the problems of regional development and the regional economy in Burgas region. The peculiarities of the spatial development and the problems of the territorial unit are presented. The report presents a characteristic of the area, an analytical evaluation of the economic situation has been prepared, outlining the main regional problems. At the same time, solutions and regional activities are proposed through which to improve the socio-economic situation of the region and to shape its new sectoral model for regional development. The problems in the territorial development of the Burgas region and especially the trends and peculiarities in the regional development of the municipalities and their focus and opportunities for improvement of the regional infrastructure and connectivity are presented.

Key words: regional, local, regional economic, development, region, system

Увод

В условията на членство на България в Европейския съюз фокусът на социално-икономическото развитие се насочи към българските региони. В тази посока в периода 2014-2020 г. се изведе за приоритет на регионалното развитие подобряването на регионалната икономика и нейното ясно икономическо профилиране. Така в чисто пространствено териториален аспект структурно значение имат областите, в които административни центрове са най-големите български градове. Това предопределя и оценката и анализа на нашето изложение да се фокусира върху област Бургас, която има лидираща позиция и е основен фундамент на пространственото развитие на страната. В географско отношение област Бургас има благоприятно разположение в югоизточната част на страната с изход към Черно море, което създава условия за туризъм и развитие на транспортни връзки с останалите страни от региона. Целта на нашето представяне е да изведем онези елементи на регионалното развитие на област Бургас, които могат да допринесат за нейното социално-икономически и регионално развитие. Този процес преминава чрез подобряване на демографската структура на населението, неговата потребителска нагласа и повишаването на жизнения му стандарт и намаляващи нива на бедност

1. Социално-икономически анализ на област Бургас

Целите на регионалната политика в областта трябва да постигнат развитие на мрежата от населени места и градски центрове, селските райони. Важно е да се постигне оптималност на връзката град – прилежащ регион, както и намаляване на проблемите на териториите с периферен характер и затруднен достъп. В този порядък е необходимо да се повиши интензивността между отделните населени места в територия от 7748,1 кв. км (6,9% от площта на България), която обхваща област Бургас. Населението на областта е от порядъка на 415 хиляди души включени в 13 броя общини, както следва – Айтос, Бургас, Камено, Карнобат, М. Търново, Несебър, Поморие, Руен, Созопол, Средец, Сунгурларе, Приморско и Царево¹. Областта е удобно разположена в южната част на черноморското крайбрежие на страната, като има най-дългата морска крайбрежна ивица в сравнение с другите морски области.

В регионално икономическо отношение водеща роля в развитието на област Бургас има сектор услуги с близо 64 % от брутната добавена стойност (БДС), формирана в областта. Следва индустрията с около 31% и селско стопанство с около 5%. По отношение на нивата на заетост и безработица Бургаска област е в първата десетка по ниска безработица през зимните месеци. Така през първите месеци на 2018 г. броят на регистрираните безработни в бюрата по труда от областта е около 12 470 души (6,6%). Лошото е, че през последните месеци се забелязва лек ръст на безработицата с около 1,5%, месечно. Трябва да се подчертае, че през летните месеци в Бургаска област безработицата намалява рязко и има регистрирани около 6 500 безработни, което е около 3.5% на национално ниво². Това е породено от увеличаващото се значение на морския туризъм и необходимостта на работна сила в него. От друга страна въпреки развитието на туризма в другите отрасли се очертава намаляването на търсенето и предлагането на труд в резултат от негативните демографски

¹ Виж. Областна стратегия за развитие на област Бургас 2014-2020 стр. 5-11

² Така областта често е втора по нисък процент безработица, след София – столица /2.2%/ и преди област Варна /3.8/ през летните месеци.

тенденции и продължаване на процеса на деиндустриализация на област Бургас. Следва да се отбележи, че подобна тенденция, може да бъде оценена като негативна, доколкото устойчивостта на една икономика се оценява преди всичко чрез развитието на реалното производство и особено с индустриалния и аграрния сектори.

По експертна оценка през последните години област Бургас се очертава с ниска и неравномерна динамика на функциониране на регионалната икономика, която е недостатъчна за постигане на устойчиво развитие и по-високи нива на заетост. Ограничаването на индустриалния профил на областта променя структурата на брутна добавена стойност по сектори. Това води до повишаването на нивото на вътрешна трудова миграция, както и до промяна на икономическия профил на региона. В голяма степен сезонният характер на туризма е също проблем в развитието на регионалната икономика. На практика приходите от туризъм дори и да се увеличават предвид на очертаващите се повишени разходи на отрасъла, ще доведат до спад на печалбите и проблеми на пазара на труда³.

Подобна ситуация в област Бургас създава условия за намаляване на привлекателността към нея на хората в млада трудоспособна възраст от 19 до 29 години, което в средносрочен план може да се отрази върху демографската ситуация в областта.

Същевременно в чисто конюнктурен план повишаване на равнището на различни видове плащания – материали, суровини, лихви по кредитите, данъци и други, както и снижаване на производителността, създава условия за загуба на функционалните връзки в регионалната икономика на област Бургас.

В тази посока можем да изведем като тревожна тази тенденция, тъй като тя отразява процес на засилване на неустойчивостта на стопанската среда и липсата на ясна визия за развитие. В това отношение може да се оцени негативно загубената връзка между бизнеса и науката. На практика наличието на два университета, специализирани колежи, които могат да бъдат двигатели на регионалната икономика, като предлагат реформи и иновации за структуриране на благоприятна политика за стимулиране на изследователската работа могат да спомогнат за ново профилиране и ориентация на регионалното развитие на областта. Така оценката на регионалната икономика зависи и от обема на преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ). Известно е, че колкото по-висок е дялът на ПЧИ във високотехнологични дейности с висока степен на добавена стойност, това означава по-добри възможности за по-високи норми на печалба, а оттук плащане на данъци, както и търсенето на по-високо качество на заетата ръка и по-големи шансове за развитие. Нашата оценка към структурата на чуждестранните инвестиции, е че има какво да се оптимизира и търси предвид привличането им в нефинансовата сфера. Те на практика трябва да са насочени към инвестиции в добивна, преработваща, хранително-вкусовата и други дейности, които имат стабилна добавена дейност. В сегашният етап инвестициите са насочени основно към операции с недвижими имоти, търговия, хотелиерство и ресторантьорство и транспортни разходи. Това очертава и лошата перспектива пред човешките ресурси в областта. Съпроводена с неустойчива колеблива тенденция на нарастване на относителния дял на населението над трудоспособна възраст, което започва да се увеличава над 22% от общия брой на населението. От друга страна предвид неясния икономически профил и перспектива на област Бургас несъмнено, ще увеличат негативните тенденции за задържане на дела на населението под трудоспособна възраст в общия брой на насе-

³ Петров, К (2009) Геоикономическа насоченост на районите за планиране в България. Аванград Прима

лението, което засега е в границите на 16-18%. Като има населението в трудоспособна възраст засега, ще остане в границите на 62-63% от общия брой на населението, но и там тенденциите не са оптимистични. В общи линии икономиката на област Бургас се характеризира със слабост на институциите, високи нива на корупционна среда, сива и черна икономика, а може би и недостатъчни усилия по справяне с горните проблеми и по стимулиране на стопанска динамика⁴.

От демографска гледна точка в област Бургас можем да констатираме още една негативна тенденция на съсредоточаване на населението от областта в град Бургас. Останалата част от населението е неравномерно разпределена по територията на областта. Най-лоша е демографската картина на общините Малко Търново, Приморско и Царево. Те са част и от общините с отрицателен прираст⁵. От друга страна в няколко общини на област Бургас се констатира положителен естествен прираст, това са Руен, Айтос, Несебър и Бургас. От гледна точка на регионалната икономика важно е да определим, че при оценка на структурата на общите разходи на населението в област Бургас е видно, че най-голям дял заемат разходите за храна, ако под други приемем, че има различни други видове разходи. Фактът, че разходите за храна надхвърлят 1/3 от разходите демонстрира тенденции на обедняване, тъй като се приема, че ако разходите за храна надхвърлят ¼ от бюджета на домакинствата това е свидетелство за бедност. Тревожна тенденцията, която показва относително снижаване на доходите идващи от предприемачески доход и такъв извън работната заплата за сметка на доходите идващи от пенсии, обезщетения, помощи и други.

Основните проблеми в регионалната икономика на област Бургас се коренят в стихийния характер на реформите. В значителна част от реформите не са довършени до край, ниско е нивото и на изпълнението на публични проекти. Подобни са случаите с модернизацията на пристанище Бургас, закриването на пивоварната „Бургаско пиво“, лошото състояние на захарния завод, закъснялата модернизация на града и други.

2. Особености на регионалната инфраструктура на област Бургас

В структурно отношение състоянието на регионалната инфраструктурата е малко над задоволително ниво. На практика област Бургас има два важни инфраструктурни подхода. На първо място свързаността и с южното Черноморие и на второ място свързаността и с вътрешността на страната. По отношение на регионалната свързаност и ролята на Бургас като важен транспортен център, през който минава паневропейски коридор №8 са необходими още подобрения и реализацията на големите инфраструктурни проекти⁶.

На първо място извеждането на нова визия за регионалната свързаност в посока Север-Юг. Това се налага от необходимостта да се реализира мащабния проект с национално значение АМ „Черно море“. Този проект ще разбира се трябва да мине около 20 километра навътре от крайбрежието в направлении Тънково, Каблешково и около село Ветрен да се свърже с АМ „Тракия“. Също така да се търсят решения за изграждане на скоростен път с максимална скорост 120 км. в направлении с. Българево - с. Камено - кв.Меден рудник - с. Маринка - с. Ново Паничери - гр. Малко Търново - гр.Царево с разклонение при с.Изгрев за с.Бродилово -

⁴ Виж. Областна стратегия за развитие на област Бургас 2014-2020 стр.36-72.

⁵ Това са общините М. Търново, Карнобат, Созопол, Средец, Камено и Сунгурларе.

⁶ Виж. Областна стратегия за развитие на област Бургас 2014-2020 стр. 16-23.

гр.Ахтопол - Синеморец. Това от своя страна, ще направи по-адаптивни градовете и населените места на юг от Бургас, както и възможността да се инвестира в по-широк кръг от дейности допълващи развитието на туризма. В средносрочен план е добре да се мисли и за изграждането на нов път със скоростни габарити между град Карнобат - с.Детелина - с. Аспарухово - с.Русокастро - с. Дюлево - гр. Средец. Така, ще се изгради втори ринг около град Бургас, който да спомогне за засилването на ролята на аграрния сектор върху икономическото развитие на областта.

В област Бургас трябва да се мисли и за развитие и рехабилитация на железопътната мрежа. На практика обаче, каквито и подобрения да се извършат в железопътния транспорт ако не се създадат условия за увеличаването на пътническите влакове и връщането на селските гари в разписанията на влаковете ефекта от подобряването на железопътния транспорт ще бъде много малък.

В Бургаска област се реализират отделни инвестиционни проекти за подобряване и развитие на ВиК инфраструктурата в приоритетни агломерации на Община Бургас (кв. Крайморие и гр. Българово) и други градове и населени места в областта. Този процес трябва да се задълбочи и да слезе на ниво малки населени места. Това трябва да бъде основен приоритет на област Бургас и в програмния период 2021-2027 г., като считаме за реалистично към 2030 г. близо 90 % от населените места в област Бургас да бъдат снабдени с канализация.

Трябва да се работи и за газификацията на населените места в областта чрез цялостна газификация на общините Бургас, Карнобат, Айтос, Поморие, Несебър, Созопол, Приморско, Царево и населени места в община Карнобат. На практика процеса на газификация, ще позволи привличането на нови инвеститори и ще подобри като цяло общата оценка за бизнес средата в област Бургас. Усилията в тази посока трябва да се насочат към подобряване на различни регулации и наредби с цел подобряване на устройство на територията и насърчаване на икономическата активност чрез подобрена инфраструктурна среда⁷.

Друг важен аспект на регионалната инфраструктура е относително диверсифицирана икономическа среда в лицето както на селскостопански, така и на промишлен сектор и услуги представени от фирми, предприятия и стопанства в различни отрасли и с различаващи се организационни мащаби, включително наличието на най-голямата нефтопреработвателна компания в страната. Проблемите на тези икономически активни лица е свързано с подобряването на логистичната им база, улесняване на административното им обслужване и акцентирание върху подобряването на тяхното функционално състояние чрез ниско лихвени кредити и изграждане на регионални клъстери в помощ на регионалното развитие. Важно е да отбележим, че област Бургас може да бъде областта с най-много малки и средни предприятия в страната поради специфичните природни и социални условия. При създаване на благоприятни институционални условия, бързо може са се оптимизира функционирането на фирмите и предприятия, особено на малките и средните такива, което от своя страна би засилило търсенето и би ускорило въз производствения процес⁸. Можем да подчертаем, че на ниво област все още има неразкрит иновационен потенциал и неизползвани докрай възможности, които предлагат благоприятното разположение и наличните природни и прочее ресурси на областта. На практика икономически активните лица в областта имат своята конкурентна база и на основа на конкурентните си предимства –

⁷ Виж. Докова, С. Петров, К. Геодемография. изд.Стопанство 2014. С.180-196

⁸ Виж. Регионален план за развитие на Югоизточен район за периода (2014 – 2020г.)стр34-56

сравнително ниски цени при средно технологично равнище на стоки и услуги биха придобили водещо значение в икономиката на страната. От друга страна на редица пазари в ЕС и извън него българските стоки и услуги може да се възприемат положително. Тенденциите да се търсят естествени екологични продукти, ориентирани към здраве и дълголетие. Създадената ситуация в област Бургас може да развие така наречените „зелени иновации“, които да свържат биотехнологиите с производството, така ще открият нови перспективи пред страната и особено пред областта, която е облагодетелствана с райони, предполагащи създаването на такива продукти и пряк изход чрез морето към чуждите пазари.

3. Тенденции в развитието на регионалната икономика в област Бургас

На практика област Бургас и е най-голямата по площ в страната с 254 населени места. Очерталите се негативни тенденции в регионалната икономика през последните 7-8 години могат да бъдат преодоленни, чрез нов подход и визия за развитието на силна регионална икономика. Необходимо е да се създаде повече икономическа сигурност, които да преодолеят дефицитите в бизнес климата и здравеопазването. Да се направят усилия за намаляване на местните данъци и такси с цел привличането на инвестиции в определени сектори, които да развият малки и средни предприятия, които да бъдат гръбнака на малките населени места в областта. Трябва да се развият морския транспорт, насърчаването на риболова, селското стопанство, модернизация на лозарството и градинарството чрез иновации и решаването на проблеми с отделните видове инфраструктура. Голям дефицит през последните години се очертава образованието, което получава резултат малко по-нисък от средния за страната. Сравнението на динамиката на населението в област Бургас с тази на страната като цяло не отбелязва значими различия както като тенденции на демографски спад, така и като съотношение на селско с градско население. Всичко това свидетелства, че областта се развива във влошена демографска ситуация. Икономиката на областта се характеризира със слаба диверсификация. От промишлените отрасли най-силно е развито нефтопреработването, което заема близо 70% от индустриалното производство. На практика обаче нефтопреработването, ще намали свое обем до много ниски нива до 2030 г., което означава, че продължи негативната тенденция на пазара на труда. Необходимо е областта да засили конкурентните предимства на хранително-вкусовата промишленост и машиностроенето. Да се работи за модернизиране на земеделието и прилежащата му логистична база. Същевременно да започват да се рекрутират кадри за устойчивото развитие на туризмът. На практика в област Бургас са концентрирани около 40% от легловата база в страната с малко над една трета от приходите от нощувки. Тази структура на регионалната икономиката издава неустойчив характер в дългосрочен план зависимостта от малък брой сектори означава потенциални структурни проблеми, чиито проявления се наблюдават и на пазара на труда. Трябва по смело да се реализират проекти като новата индустриална зона край Бургас, която би могла да привлече инвеститорски интерес в нови производствени мощности. Добре е да се работи за създаването на индустриална зона в направлението кв. Меден Рудник – гр. Средец и от 355 до 375 километър на АМ „Тракия“, но тези проекти са в много начална фаза за да бъдат реализирани изобщо. В регионално икономическо отношение в област Бургас се наблюдава много голяма разлика в развитието между крайморските общини и тези от вътрешността. Първите са значително по-богати и там безработицата е сравнително ниска, докато във вторите населението разчита основно на доходи от пенсии и социални помощи. Единственото

изключение от това правило може би е община Карнобат, която има развита промишленост. В област Бургас се заселват хора основно от областите Сливен и Ямбол, а от последните няколко години и от София (столица). В същото време предпочитаните места за преселване от бургазлии са София (столица) или чужбина. Област Бургас е една от най-урбанизираните в страната⁹. Делът на градското население е 74,8%, като нараства особено бързо през последните три години. Обяснение за това може да се търси в кризата и намаляващите перспективи за работа сред селското население. Тези тенденции, които очертахме по-всяка вероятност, ще се запазят, макар че социално-икономическите събития в Европейския съюз показват едни нови тенденции за подем на по-слабите региони. Това може да създаде условия за област Бургас да стане привлекателна за трудови миграции, но при условие, че се развие регионалната икономика и се създадат условия за нормален живот на младите хора.

4. Специфични мерки за подобряване на регионалното развитие

За насърчаването на регионалното развитие на област Бургас се предвижда създаването на Областен фонд за развитие (ОФР). На практика неговата роля може да бъде да насърчава икономическата активност на населението чрез различни видове кредитирания. Той трябва да осигурява микрокредити за хора, често без достъп до финансови услуги, обикновено предоставяни за средно срочен или кратък период и без или с малко обезпечение. Пример за това може да бъде предоставянето на кредити на фермери за закупуване на оборудване, да подобрят добавената стойност или качеството на реколтата, както и за проекти в рамките на общностно-ръководени местни стратегии за развитие, или развитието на малки и средни предприятия. Друга важна положителна дейност може да бъде обединения на микро и малки търговски фирми във формата „търговски улици“ на публични и оживени места. Подобни „търговски улици“ е възможно да се регистрират като „консорциуми“. Съществуват форми на обединения, които се означават като икономически групировки. Характерно за тях е, че се формира общо ръководство, но търговските дружества или ЕТ (едноличните търговци) имат и известна самостоятелност¹⁰. Друга важна инициатива в област Бургас може да бъде изграждането на Биотехнопарк и технополиси. Това може да стане, чрез използване на съществуваща материална база или за създаване на пространство, където да се създадат условия за разработка и реализация на иновативни идеи и довеждането им до търговски продукт. В областта може да се помисли и за изграждане на изследователски сдружения за разработката на програма за развитие на аквакултурите и акватехнологиите. Така удобното разположение на областта край Черно море създава благоприятни възможности за развитие на тази перспективна област като част от стратегията за „Син растеж“. Друг важен проблем за реализация в област Бургас е напълно изграждането на цялостна система за управление на отпадъците в регион Бургас, която ще обслужва териториите на девет общини: Бургас, Несебър, Поморие, Камено, Средец, Руен, Карнобат, Айтос и Сунгурларе. Системата включва изграждане на регионално депо „Братово – Запад“, а по-късно и регионално депо за битови отпадъци „Малко Търново“. Другата важна перспектива пред областта е изграждането на социално предприятие, което да реализира пакет от услуги и дейности, които да подпомагат населението в областта в нужда.

⁹ Виж. Областна стратегия за развитие на област Бургас 2014-2020 стр. 87-98

¹⁰ Има различни видове според различни критерии – дали обединението е персонифицирано или не; дали обединението се формира на хоризонтално или вертикално ниво и т.н. Търговският закон у нас урежда 2 икономически групировки – консорциум и холдинг

Заклучение

Формулирането на стратегическите насоки, засягащи процеса на разработване на политики и планиране на развитието на общините в област Бургас, трябва да се реализира през призмата на необходимост в условията на сътрудничество и партньорство. Местното развитие трябва да генерира регионален и местен бизнес елит с високи морални качества, които да са пример за обществото. Защото регионалната икономика е функционално обременена с работата на местните власти, взаимодействието между социално-икономическите партньори и устойчивостта на местните общности. Тази компилация е необходимо условие за реализацията на цялостна политика за регионално и местно развитие на територията на област Бургас по пътя на нейното социално-икономическо развитие и просперитет. От друга страна ресурсите за регионално и местно развитие, включително на средствата от ЕС и други международни донори, следва да бъдат концентрирани в сфери и територии, където има най-голяма нужда и потенциал и ще бъде постигнат максимален ефект с оглед преодоляване на социално-икономическите и териториалните дисбаланси и неравенства. В област Бургас трябва да се върви към засилването на интегрирания териториален подход в процеса на планиране на развитието. Това, ще изисква от регионалния бизнес и политиките разработване на концепции и схеми за пространствено развитие на територията на областта и на общините, които заедно с устройствените планове на общините. Така по естествен път ще се очертаят вижданията и насоките за развитие на селищната мрежа и обновяване на населените места и особено на градските центрове, идентифициране на зоните за растеж и за генериране на заетост, проблемите на периферността и достъпността на териториите. На практика регионалното развитие е призвано да изтегли отиващата си държава, доколкото ще успее е въпрос на регионалния бизнес елит и устоите на обществото.

Използвана литература:

1. Актуализирания документ за изпълнение на Регионалния план за развитие на ЮИР (2011-2013 г.).
2. Географски институт на БАН. География на България (2002), изд.Форком.
3. Даскалова, Т. и кол. Управление на инфраструктурни проекти. Изд. Стопанство 2012.
4. Найденов, Кл. (2012) Интеграция на глобалните проблеми в околната среда и регионалното развитие.
5. Петров, К (2009) Геоикономическа насоченос на районите за планиране в България. Аванград Прима.
6. Областна стратегия за развитие на област Бургас 2014-2020.
7. План за развитие на туризма в област Бургас /2011 – 2013 година/ .
8. *Регионален план за развитие на Югоизточен район за периода (2014 – 2020г.)*
9. Регионалният съвет за развитие на Югоизточен район обсъди и одобри проекта на РПР на ЮИР за периода (2014-2020г.) на дванадесето заседание – Протокол № 12/27.11.2012 г., РЕШЕНИЕ № 4.
10. Славейков П., К. Найденов (2009). Икономика на туризма. СУ „Климент Охридски”, София.
11. Стратегия за развитие на Бургаска област 2005-2015.
12. Стефанова М.(1999) Местното самоуправление в България.
13. Христов Хр. (20008)Управление на публичния сектор, изд. Стопанство.